

IWONA JAGOSZEWSKA

UNIwersytet Wrocławski

Rola rodziców w rozwoju dziecka niesłyszącego

The Role of Parents
in the Development of Deaf Children

Abstract: Both the parents and the deaf children live with a disability. The specificity of deafness has a significant impact on the functioning of the families which often requires support of their care and educational functions. Therefore, it is vital to establish a cooperation between parents and proper institutions and specialists. Hearing dysfunction requires intensification of parents actions in the field of recognizing and developing the strong sides of deaf child.

Keywords: Deaf children, causes of hearing damage, functioning of the families, the family problems, diagnosis and therapy, strong sides, difficulties in communication, education, development of speech among deaf children, the role of parents.

Postępowanie wychowawcze rodziców, akceptacja głuchoty dziecka, stosunek innych członków rodziny do niego, suma jego wcześniejszych doświadczeń, rzutują na osiągnięcie dojrzałości społecznej i wpływają na wszechstronny rozwój dziecka niesłyszącego. Ta wielość w ogólnym rozumieniu, oznacza trudności w osiągnięciu pozytywnych efektów intensywnej oddziaływań rodziców. Cz. Kosakowski podkreśla, że rodzina wychowująca dziecko niepełnosprawne w swoim podstawowym wymiarze jest taka, jak każda inna. Jednak przychodzi jej żyć z niepełnosprawnością dziecka¹. Spełnienie szeregu warunków charakteryzujących dobrych rodziców wydaje się dość skomplikowane, a zasadniczym

¹ Cz. Kosakowski, *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Toruń 2003, s. 194.

powodem jest fakt, że codzienne życie z dzieckiem niesłyszącym wymaga od nich specyficznych cech. Chociaż obserwujemy postęp m.in. w osiągnięciach badawczych z zakresu surdopedagogiki, wzrost liczby publikacji, stosowanie najnowszych technik umożliwiających skuteczniejszą pomoc, wciąż nie jest możliwe wskazanie najlepszej drogi dla rodzica niesłyszącego dziecka. Wyzwaniem dla rodziców jest nie tylko zaspokojenie potrzeb materialnych rodziny ale rozwojowo-edukacyjnych dziecka opartych na wiedzy o głuchocie i jej skutkach. Wiele niewiadomych uwarunkowań, poczynając od indywidualnych i różnicujących cech dziecka po modyfikujący wpływ środowiska rodzinnego sprawia, że warto spojrzeć na rolę rodziców rozważając zarówno wzmacnianie jak i ograniczenie wpływu ich poszczególnych działań na rozwój niesłyszącego dziecka.

Pojęcie dziecka niesłyszącego

Nawet pobieżna analiza literatury dotyczącej surdopedagogiki wskazuje na to, iż pojęcie dziecka głuchego, niesłyszącego, niedosłyszącego, słabosłyszącego – stosowane przez wielu specjalistów, jest dość zróżnicowane, uwzględnia bowiem różne kryteria kwalifikacyjne. Większość definicji przyjmuje granicę między niedosłuchem, a głuchotą określaną opisowo, odnosząc ją do możliwości bądź niemożności odbioru mowy za pomocą wyłącznie naturalnego słuchu². Zdaniem Polskiego Związku Głuchych najczęściej stosuje się pojęcia „głuchy” i „niesłyszący” w celu określenia osób z uszkodzeniem słuchu w stopniu znacznym i głębokim, a także pojęcia „słabosłyszący”, „niedosłyszący” na określenie osób z uszkodzeniem słuchu w stopniu umiarkowanym. W polskim orzecznictwie medycznym używana jest klasyfikacja BIAP³. Wykorzystuje ona pojęcie, iż osoba z uszkodzonym słuchem w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym lub głębokim jest to osoba, u której uszkodzenie słuchu, określone audiogramem progowym i przeliczone według tabeli Międzynarodowego Biura Audiofonologii, przekracza 20 dB i kwalifikuje ją do jednego ze stopni uszkodzeń.

² B. Szczepankowski, *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównanie szans*, Warszawa 1999, s. 25.

³ Tamże, s. 42.

Obecnie w Polsce w opracowaniach surdopedagogicznych stosuje się następujące terminy w odniesieniu do dziecka:

- z wadą słuchu,
- z uszkodzonym słuchem,
- niesłyszające, niedosłyszające – słabosłyszające,
- z zaburzeniem słuchu⁴.

Reakcje rodziców na stwierdzenie uszkodzenia słuchu u ich dziecka

Reakcje rodziców na stwierdzenie uszkodzenia słuchu u ich dziecka wiążą się z występowaniem charakterystycznych okresów, począwszy od chwili uzyskania informacji o niepełnosprawności dziecka⁵. Są to okresy: szoku, kryzysu emocjonalnego, pozornego przystosowania, konstruktywnego przystosowania się do sytuacji. Obecność niesłyszającego dziecka i wynikające z tego faktu trudności nie pozostają bez wpływu na powstawanie konfliktów i wzrost napięć emocjonalnych w rodzinie. Rodzicielskie działania i reakcje są w większości przejawem uruchamianych mechanizmów obronnych⁶. Stany emocjonalne występujące u rodziców dziecka niesłyszającego w początkowym okresie obejmują szok i uznawanie⁷. Zdaniem P. Tomaszewskiego specyfika tej niepełnosprawności powoduje, iż:

- Szok jest początkowym stanem emocjonalnym rodziców po udzieleniu im przez specjalistów informacji o głuchocie. Może on trwać kilka godzin lub parę dni. W tym czasie rodzice nie są w stanie zrozumieć w pełni informacji o niepełnosprawności dziecka.
- Uznawanie to taki okres, w którym rodzice zaczynają uświadamiać sobie prawdę o niepełnosprawności dziecka, zdawać sobie sprawę z trwałości tej sytuacji. Przeżywają oni w tym czasie różnego rodzaju uczucia: poczucie winy, lęk, gniew, depresję.

⁴ K. Plutecka, *Kompetencje zawodowe surdopedagoga z wadą słuchu*, Kraków 2006, s. 16.

⁵ A. Twardowski, *Sytuacja rodzin dzieci niepełnosprawnych*, [w:] I. Obuchowska (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, Warszawa 1995, s. 21-22.

⁶ M. Zalewska, *Psychologiczne aspekty stwierdzenia głuchoty u dziecka*, [w:] E. Pisula, J. Rola (red.), *Wybrane problemy psychologicznej diagnozy zaburzeń rozwoju dzieci*, Warszawa 1995, s. 182.

⁷ P. Tomaszewski, *Rozwój emocjonalno-społeczny i kształtowanie się osobowości dziecka głuchego*, „Audiofonologia”, Tom XII, 1998, s. 103-126.

- a) Poczucie winy – rodzice mogą siebie obwiniać za głuchotę ich dziecka. Poczucie winy może prowadzić albo do nadopiekuńczości albo do odrzucenia dziecka – może stanowić pozytywny bodziec i czasem ułatwia rodzicom adaptację w nowej sytuacji.
- b) Niepokój – jest stanem spowodowanym nieznaną przyczyną niepełnosprawności. Brak etiologicznej informacji może doprowadzić do tego, że rodzice niepełnosprawnych dzieci zaczynają mieć poczucie winy, przy czym nasila się poziom lęku bądź niepokoju związanego z odpowiedzialnością za spowodowanie kalectwa u ich dziecka.
- c) Gniew – świadczy o tym, że tragiczne wydarzenie wydaje się rodzicom niesprawiedliwością. Przekonanie, że głuchota jest „złem” utrudniającym komunikację z dzieckiem, ograniczając jego rozwój, może wywołać gniew i agresywnie reakcje skierowane bezpośrednio na dziecko, a także inne osoby. Gniew utrudnia rodzicom radzenie sobie ze swoimi uczuciami wobec dziecka.
- d) Zaprzeczenie jest uznawane za mechanizm obronny, wykorzystany do podtrzymania równowagi psychicznej, pozwala ono rodzicom nie dopuszczać do siebie przykrych uczuć. Przed diagnozą mogą oni przypuszczać, że symptomy występujące u dziecka – np. brak wczesnej motywacji do mówienia, są wynikiem faktu, iż późno zaczęto z nim rozmawiać, nie biorąc pod uwagę ewentualnej głuchoty. Co więcej, odrzucają diagnozę w momencie, kiedy stykają się ze specjalistami zajmującymi się dziećmi z wadą słuchu. Zaprzeczenie często występuje po tym, jak rodzice uświadomią sobie realność sytuacji.

Trzeba podkreślić, iż w okresie pozornego przystosowania rodzicom jest potrzebna pomoc z zewnątrz⁸. Zwłaszcza jeśli jej dotąd nie uzyskali bądź nie potrafili z niej skorzystać czy zwrócić się o pomoc, dzięki której łatwiej im będzie zaakceptować własne dziecko takim, jakie ono jest. Dopiero w okresie konstruktywnego przystosowania się, jeśli okres ten nastąpi, rodzice zaczynają realnie oceniać sytuację niesłyszącego dziecka i własną. Zaczynają działać konstruktywnie, w kierunku niesienia pomocy dziecku. Dostrzegają pozytywne strony dziecka i sytuacji, doznają pozytywnych przeżyć i radości z sukcesów dziecka, co z kolei mobilizuje ich do dalszych działań.

⁸ A. Löwe, *Wychowanie słuchowe. Historia – metody – możliwości*, Warszawa 1995, s. 66.

Specyfika wychowania i rozwoju dziecka niesłyszącego w rodzinie

Specyfika wychowania i rozwoju dziecka niesłyszącego w rodzinie wiąże się pełnieniem przez rodziców obok funkcji opiekuńczo-wychowawczej – również roli terapeuty i nauczyciel⁹. Obserwacje i badania postaw rodziców wobec głuchej dziecka prowadzą do wniosku, że proces ich zmiany ma istotne znaczenie dla rozwoju tożsamości i osobowości dziecka, a także wpływa na jego przyszłe życie¹⁰. Im wcześniej rodzina otrząśnie się i zacznie działać konstruktywnie, tym lepiej dla dziecka i jego rozwoju osobowego.

Dziecko głuche często pochodzi ze słyszącej rodziny (ponad 95%), stąd rodzice nie posiadają doświadczenia w wychowaniu osoby niesłyszącej. Fakt ten może powodować komplikacje w wielu sytuacjach rodzinnych. Dla rodziców „posiadanie takiego dziecka jest często osobistą tragedią”¹¹.

Zdaniem G. Guni występują czynniki determinujące wpływ rodziny i jej znaczenie w życiu dziecka niesłyszącego¹². Są to następujące cztery podstawowe grupy:

- atmosfera w rodzinie,
- postawy rodziców wobec dziecka,
- orientacja w sprawach podstawowych dla pedagogicznej działalności rodziców oraz umiejętność organizowania procesu wychowania w rodzinie,
- umiejętność łączenia wychowania w rodzinie z innymi formami oddziaływania wychowawczego, zwłaszcza z oddziaływaniem placówek zajmujących się diagnozą i rehabilitacją.

Potrzeby dziecka niesłyszącego związane z rehabilitacją wymagają zorganizowanych działań i współpracy specjalistów. Niewłaściwym jest pozostawianie dziecka tylko w sferze oddziaływań rodziny, gdyż to znacząco hamuje możliwości skutecznego oddziaływania pedagogicznego¹³.

⁹ A. Sakowicz-Bobryko, *Podmiotowa rola rodziców w edukacji integracyjnej uczniów z wadą słuchu*, [w:] *Wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Lublin 2001, s. 182.

¹⁰ Tamże, s. 67.

¹¹ A. Korzon, *Postawy społeczno-moralne młodzieży głuchej*, Kraków 1982, s. 19; J. Kosmala, *Pomoc rodzinie dziecka z wadą słuchu jako podstawowy element oddziaływań w procesie wczesnej interwencji*, „Audiofonologia” 2002, Tom XXI, s. 6.

¹² G. Gunia, *Pomoc i poradnictwo rodzinie dziecka z wadą słuchu*, [w:] S. Mihilewicz (red.), *Dziecko z trudnościami w rozwoju*, Kraków 2001, s. 108.

¹³ Z. Sękowska, *Pedagogika Specjalna. Zarys*, Warszawa 1982, s. 128.

Wszystkie stosowane obecnie metody nauczania dzieci głuchych, potwierdzają poszukiwanie jak najbardziej skutecznych sposobów ich rewalidacji osobistej i społecznej, mającej zapewnić im pełny udział w życiu społecznym.

Multiinterdyscyplinarna diagnoza i terapia dzieci niesłyszących

Współcześnie w surdopedagogice widoczne są tendencje w poszukiwaniu różnych form organizacyjnych, metod i środków w celu jak najlepszego wykorzystania wszelkich możliwości zapewniających dziecku z uszkodzonym słuchem wszechstronny rozwój. W specjalistycznych działaniach dotyczących dzieci niesłyszących prowadzona jest multiinterdyscyplinarna diagnoza i terapia¹⁴. Istotny wpływ na możliwości rozwojowe dziecka z wadą słuchu ma przeprowadzona wczesna diagnoza, w skład której wliczamy: diagnozę medyczną, psychologiczno-pedagogiczną środowiska rodzinnego.

Aby pomóc rodzinie dziecka niesłyszącego wspomniana już Komisja Międzynarodowego Biura Audiofonologii (BIAP) wydała zalecenia o wielospecjalistycznym wspieraniu rodziny dziecka z wadą słuchu¹⁵. W myśl tych zaleceń zespół specjalistów ma prowadzić swoje działania w każdym okresie życia dziecka. Zgodnie z tendencjami światowymi, także i w Polsce dąży się do otaczania opieką dzieci od najwcześniejszego okresu życia, od chwili stwierdzenia uszkodzenia zmysłu słuchu. Jest to uzasadnione głównie tym, iż dziecko w okresie wczesnego dzieciństwa wykazuje dużą plastyczność kory mózgowej, narządów artykulacyjnych, jak również ogólną podatnością na stosowane zabiegi rewalidacyjne¹⁶. Obecne badania naukowe głównie audiologiczne, logopedyczne i neuropsychologiczne oraz wynalazki techniczne otworzyły przed rodzicami nowe możliwości. Były one dotąd wykorzystywane tylko w szczególnie pomyślnych wypadkach wprowadzania dziecka głuchego w świat słyszących.

¹⁴ M. Klaczak, *Praca z dzieckiem z dysfunkcją słuchu*, [w:] M. Klaczak, P. Majewicz (red.), *Diagnoza i rewalidacja indywidualna dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Kraków 2006, s. 60-63.

¹⁵ A. Korzon, *Organizacja poradnictwa dla rodziców dzieci z wadą słuchu*, [w:] W. Dykcik, B. Szychowiak (red.), *Nowatorskie i alternatywne metody w terapii i praktyce pedagogiki specjalnej*, Poznań 2001.

¹⁶ U. Eckert, *Problemy wczesnego diagnozowania, poradnictwa i kształcenia integracyjnego dzieci z wadą słuchu*, [w:] A. Rakowska, J. Baran, (red.), *Dylematy pedagogiki specjalnej*, Kraków 2000, s. 270.

Wiedza audiologiczna o możliwościach maleńkiego dziecka, wysiłek rodziny w zakresie stałego włączania dziecka w krąg życia codziennego przez stałe posługiwanie się kontaktach z nim mową, a wreszcie postęp techniczny, który pozwala już w niemowlęctwie stosować rozmaitego typu indywidualnie dobrane elektroakustyczne protezy. Są to osiągnięcia współczesnej surdologii, które umiejętnie wykorzystane mogą doprowadzić do maksymalnego zmniejszenia skutków upośledzenia słuchu.

Rola matki i ojca w wychowaniu i rozwoju dziecka niesłyszącego

Od tego jakie działania wpływające na rozwój i wychowanie dziecka niesłyszącego podejmą najbliżsi, zwłaszcza matka i ojciec, uzależnione jest całe życie dziecka. K. Krakowiak zwraca uwagę, że status dziecka jako członka rodziny, która je akceptuje i komunikuje się z nim skutecznie, przy użyciu dostępnych dla niego środków językowych, jest jednym z najważniejszych czynników rozwoju osobowości i warunkuje uspołecznienie się dziecka¹⁷.

W przypadku niesłyszącego dziecka zazwyczaj porozumiewanie jest niemożliwe za pomocą języka fonicznego i wymaga zastosowania środków zastępczych, aby nie dopuścić do zaburzenia relacji emocjonalnej i więzi komunikacyjnej pomiędzy matką a dzieckiem. Gdy matka zaczyna tracić zdolność kontaktu z dzieckiem i okres ten przedłuża się, mogą wystąpić poważne zahamowania rozwoju kompetencji komunikacyjnej i językowej niesłyszącego dziecka.

Kompetencja komunikacyjna dotyczy wiedzy użytkowników określonego języka na temat ustalonych reguł posługiwania się nim w zależności od zaistniałej sytuacji czy też roli społecznej¹⁸. O jej istocie stanowią m.in. spostrzeganie sytuacji w życiu społecznym i dodatkowe umiejętności takie jak: sprawności poznawcze, społeczne, kulturowe. Niektórzy badacze zwracają uwagę na znaczącą rolę matki, szczególnie w kształtowaniu kompetencji językowych¹⁹. Zdaniem P. Tomaszewskiego należy również wziąć pod uwagę to, że ojcowie pełnią nie mniej ważną rolę w rozwoju

¹⁷ K. Krakowiak, *Fonogesty jako narzędzie formowania języka dzieci z uszkodzonym słuchem*, T. 9, Lublin 1995, s. 20.

¹⁸ A. Rakowska, *Jak porozumiewają się dzieci niesłyszące z osobami słyszącymi*, Kraków 2000, s. 13.

¹⁹ Z. M. Kurkowski, *Lateralizacja słyszenia, a implanty ślimakowe*, „Audiofonologia”, Tom IX, 1996, s.107-110.

dziecka z wadą słuchu, jak matki. Dzieci z wadą słuchu, którym często towarzysza ojcowie, osiągają wyższy poziom kompetencji społecznych i językowych w porównaniu z tymi, których ojcowie rzadko bywają w domu²⁰. Poza tym jeśli chodzi o odbiór mowy przez aparat słuchowy, to głos ojca jest lepiej odbierany. Wynika to z faktu, iż głos męski jest o niższych częstotliwościach niż kobiecy, a krzywe na audiogramach dzieci z wadą słuchu częściej wykazują mniejsze uszkodzenia w pasmach niskich częstotliwości²¹.

Istotne znaczenie dla kształtowania się umiejętności komunikacyjnych i językowych dzieci z uszkodzonym narządem słuchu ma okres ich dzieciństwa. Wczesne doświadczenia, ale przede wszystkim oddziaływanie rodziców, ich świadomość działań nakreślają późniejsze sposoby komunikacji ich dziecka. A. Rakowska wyróżnia dwa podstawowe kierunki oddziaływania rodziców na dzieci niesłyszące²². Są to:

- oddziaływanie przez codzienne kontakty,
- oddziaływanie podejmowane przez intencjonalne zabiegi wychowawcze.

Zdobywanie informacji przez dziecko niesłyszące w komunikacji z rodzicami może charakteryzować się inicjowaniem zachowania komunikacyjnego poprzez eksplorację otoczenia, samodzielne formułowanie pytań czy też w rezultacie regulacji jego zachowań przez rodziców bądź gdy opiekunowie sami mu ją przekazują. Dobrze i odpowiednio zaplanowana oraz wczesna praca rehabilitacyjna z dziećmi z zaburzeniami słuchu pozwoli zapobiec lub zmniejszyć opóźnienia rozwoju językowego, a także umożliwić im wejście w społeczeństwo osób słyszących całkowicie lub częściowo przewyżczając bariery językowe.

Rola rodziców w edukacji dziecka niesłyszącego

Rodzice powinni być najważniejszymi osobami wspierającymi dziecko i pomagającymi uzyskać mu jak najlepszy start w życiu i uzyskanie

²⁰ P. Tomaszewski, *Głuchota a zaburzenia zachowania dziecka: wyzwanie dla rodziców słyszących*, [w:] E. Pisula, D. Danielewicz (red.), *Rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością*, Gdańsk 2007, s. 25.

²¹ A. Korzon, *Rola matki w rozwoju kompetencji językowej dziecka z wadą słuchu*, [w:] J. Baran i A. Mikrut (red.), *Umiejętności komunikacyjne osób z niepełnosprawnością. Teoria, diagnoza, wspomaganie*, Kraków 2007, s. 44-45.

²² A. Rakowska, dz. cyt., s. 178.

samodzielności. Rola rodziców w edukacji dziecka niesłyszącego obliguje ich do podejmowania wszelkich działań ułatwiających mu funkcjonowanie w środowisku słyszących.

W. Pietrzak podkreślił, iż zainteresowanie nauką dzieci z wadą słuchu, ich zadowolenie z osiągania sukcesów czy w końcu rozwój sprawności komunikacyjnych zależy w dużej mierze od zdolności pedagogicznych rodziców²³. Natomiast A. Sakowicz-Boboryko zwraca szczególną uwagę na fakt, iż zapewnienie jak najlepszej opieki wymaga jednak poświęcenia, energii i determinacji z ich strony. Zadanie to może przynosić czasem uczucie frustracji, gdy wybierać trzeba z mnogości informacji i sposobów działania, ale zwycięstwa na tej drodze z pewnością przynoszą uczucie satysfakcji i spełnienia²⁴. Wśród uwarunkowań rodzinnych powodzenia szkolnego dzieci niesłyszących istotne znaczenie ma szereg czynników. Są to m.in.: poziom wykształcenia rodziców, zainteresowania rodziców sytuacją rewalidacyjną dziecka, poziom wiedzy rodziców na temat niepełnosprawności własnego dziecka, zainteresowania rodziców sytuacją szkolną dziecka, status materialny rodziny, atmosfera wychowawcza w domu rodzinnym²⁵.

Przejawem troski rodziców o prawidłowy rozwój własnego dziecka jest zaangażowanie w jego sprawy nie tylko zdrowotne, ale także szkolne. Pomoc udzielana przy odrabianiu zadań domowych, zapewnienie odpowiednich warunków domowych do nauki szkolnej oraz utrzymywanie systematycznych kontaktów ze szkołą ułatwia dziecku pełnienie roli ucznia oraz realizację zadań jakie stawia przed nim szkoła.

Proces adaptacji do warunków szkolnych dziecka z uszkodzonym słuchem jest sprawdzianem postaw rodzicielskich i stylów wychowania w rodzinie. Prawidłowy styl i zasady wychowania stosowane przez rodziców w domu rodzinnym dzieci z wadą słuchu kształtują u nich taki poziom zdolności adaptacyjnych, który jest porównywalny z poziomem adaptacji obserwowanym u ich rówieśników słyszących²⁶.

²³ W. Pietrzak, *Dzieci z wadą słuchu*, [w:] I. Obuchowska (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, Warszawa 1995, s. 334.

²⁴ A. Sakowicz-Boboryko, dz. cyt., s. 185.

²⁵ Tamże, s. 184-185.

²⁶ G. Gunia, *Wpływ postaw rodzicielskich na proces adaptacji dzieci z wadą słuchu do warunków szkoły*, [w:] M. Chodkowska (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, socjalizacja i rehabilitacja*, Lublin 1995, 161-164.

Działania rodziców w zakresie treningu słuchowego

Ważną rolę w procesie przyswajania sobie przez dziecko systemu językowego odgrywa zdolność prawidłowego odbioru dźwięków mowy²⁷. Aby dziecko niesłyszące mogło posługiwać się mową i odbierać dźwięki musi posiadać protezy słuchowe, czyli aparaty słuchowe lub implant ślimakowy. Te dwa urządzenia odgrywają dużą rolę w rehabilitacji dziecka niesłyszącego. Aparaty słuchowe mają na celu wykorzystać istniejące resztki słuchu dziecka i ułatwić przyswojenie języka mówionego²⁸. Aby można było wykorzystać resztki słuchu niezbędne jest wychowanie słuchowe. Dziecko musi najpierw zdobyć ogólną orientację w świecie dźwięków, a potem dopiero poznać poszczególne jego cechy i różnorodność. Ważnym celem rehabilitacji jest umożliwienie dzieciom niesłyszącym porozumiewania się, a także rozwijanie sprawności językowej z otoczeniem. Podjęcie tej rehabilitacji przez rodziców pod okiem specjalistów i logopedów winno stworzyć dzieciom z wadą słuchu szansę na werbalne komunikowanie się ze środowiskiem.

Dość ważne wydaje się, by rodzice możliwie najwcześniej podjęli współpracę ze specjalistyczną poradnią wczesnej diagnozy i rehabilitacji wad słuchu, by tam pod okiem specjalistów rozpocząć pracę rewalidacyjną z dzieckiem niesłyszącym. Rodzice mogą uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez różnych specjalistów. Poprzez obserwację zajęć oraz uzyskanym poradom i wskazówkom do pracy indywidualnej mogą następnie powtarzać ćwiczenia w domu z dzieckiem.

Dzięki intensywności i dobrej efektywności pracy dziecka niesłyszącego z rodzicami możliwy jest rozwój sprawności komunikacyjnej. Ważnym elementem w rehabilitacji mowy dziecka niesłyszącego jest wychowanie słuchowe, które może rozwinąć zainteresowanie światem dźwięków dając mu różne rodzaje bodźców słuchowych. Każdą sytuację, zdarzenie można wykorzystać jako tzw. trening słuchowy. Celem wychowania słuchowego jest stworzenie u dzieci z uszkodzeniem słuchu zasobu doświadczeń akustycznych analogicznego do zasobu takich doświadczeń u ludzi normalnie słyszących oraz do rozwinięcia mowy, która pomaga przezwyciężyć wtórne zaburzenia towarzyszące uszkodzeniu słuchu i umożliwia nawiązanie kontaktu z otoczeniem²⁹.

²⁷ T. Gałkowski, I. Stawowy-Wojnarowska, *Wychowanie dzieci głuchych w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1990, s. 18.

²⁸ O. Perier, *Dziecko z uszkodzonym narządem słuchu*, Warszawa 1992, s. 157.

²⁹ H. Rosier, *Wychowanie słuchowe*, Seria: Zaburzenia słuchu nr 2, Warszawa 1997.

Zdaniem M. Kowaluk wczesne wychowanie słuchowe powinno opierać się na szeregu założeń³⁰. Obejmują te, w których :

- Należy wykorzystać swoistość faz w rozwoju zmysłów oraz plastyczność dziecięcego mózgu, a więc, możliwości kompensacyjne i reorganizacyjne.
- Optymalny czas na wykorzystanie tychże faz w rozwoju zmysłów może minąć przed upływem pierwszego roku życia.
- Dla wychowania słuchowego potrzebna jest w miarę możliwości trafna diagnoza, która pozwoli na zaopatrzenie dziecka w odpowiedni aparat słuchowy.
- Należy zwrócić uwagę na tzw. czynnik emocjonalny, w którym znaczącą rolę odgrywa komunikacja dziecka niesłyszącego z najbliższym otoczeniem, w szczególności z rodzicami.
- Ograniczenie efektów wczesnego wychowania słuchowego wynikają ze stopnia ubytku słuchu, a także z możliwości wystąpienia dodatkowych sprzężeń takich jak: upośledzenia umysłowe, zaburzenia motoryki, zaburzenia wzroku, i. in.

Według T. Gałkowskiego więzi emocjonalne dziecka z rodzicami kształtują się prawidłowo, jeśli jest ono akceptowane, a stawiane mu wymagania nie przekraczają jego możliwości. Bardzo często zdarza się, że rodzice kładą duży nacisk na nauczenie dziecka mowy ustnej, nie przyjmując innych form porozumiewania się³¹. Nie mogąc spełnić takich wymagań, dziecko niesłyszące rezygnuje z prób porozumiewania się ze swoimi słyszającymi rodzicami i pozostaje w pewnym oddaleniu od rodziny.

Specyficzną cechą funkcjonowania dziecka niesłyszącego w słyszającym otoczeniu jest dość często izolacja i samotność. Brak możliwości komunikowania blokuje wiele potrzeb, jak choćby potrzebę wyrażania i okazania uczuć czy myśli. Dzieci głuche z reguły wykazują większe nieprzystosowanie, zubożenie osobowości i szereg zaburzeń w zachowaniu, często odbieranych przez zdrowe otoczenie jako złośliwość czy agresja. Zdaniem Z. Sękowskiej mają świadomość swego społecznego upośledzenia i niższości umysłowej, na co reagują napięciem systemu

³⁰ M. Kowaluk, *Wychowanie słuchowe jako czynnik umożliwiający integrację społeczną osób niedosłyszących*. [w:] A. Osik, A. Wojnarska (red.), *Wspomaganie rozwoju*, Lublin 2001, s. 188-189.

³¹ T. Gałkowski, I. Kaiser-Grodecka, J. Smoleńska, *Psychologia dziecka głuchego*, Warszawa 1978, s. 144-145.

nerwowego, wyrażającym się w nadpobudliwości, zmienności emocjonalnej czy złym samopoczuciem³².

Zbyttnia jednolitość stosowanych rozwiązań edukacyjnych dla dzieci niesłyszących powoduje m.in. niepowodzenia rehabilitacyjne i niezadowolone rodziców. Wydaje się, iż warto wspomnieć, że w uczeniu się poprzez zabawę występują wszystkie podstawowe elementy kształcenia wielostronnego, tj. uczenie się przez poznawanie, przeżywanie i działanie³³. Przy pomocy zabaw możemy kształtować trudno dostępne elementy rzeczywistości, jak: właściwości i stosunki przestrzenne, czasowe i wielkościowe oraz zjawiska społeczne. W zabawie tkwią walory sprzyjające bogaceniu się osobowości dziecka, w niej dzieci wypowiadają się najlepiej spontanicznie i naturalnie. Poprzez zabawę poznają świat, ona także daje im radość, możliwość tworzenia czegoś oryginalnego i twórczego. Dość często obserwuje się, że nawet dziecko wyposażone w aparat słuchowy nie bierze udziału we wspólnych zabawach z rówieśnikami, choćby tylko ze względu na obawy rodziców, tłumaczone możliwością wyrządzenia mu krzywdy³⁴. Tym samym ich czas wolny jest głównie przeznaczany na rehabilitację, naukę, czy ćwiczenia usprawniające słabszy narząd.

Najbardziej pożądanym kierunkiem wspierania zmian w zachowaniach rodziców dziecka niesłyszącego wydaje się przekraczanie granic marginalizacji społecznej. Obok negatywnych doświadczeń integracyjnych pojawiają się informacje o sukcesach edukacyjnych, możliwościach wykonywania pracy, osiągnięciach samodzielności.

Rodzice powinni nie tylko systematycznie zdobywać i poszerzać swą wiedzę specjalistyczną, być zgodni co do metod i celów rewalidacji, konsekwentni w wymaganiach wobec siebie i dziecka, ale też dobrać w porozumieniu ze specjalistami takie sposoby wspomagania wszechstronnego rozwoju dziecka, które w jego przypadku będą skuteczne³⁵. Można tego dokonać m.in. poprzez znajdowanie mocnych stron, wspieranie równomiernego rozwoju wszystkich sfer, by móc patrzeć na dziecko niesłyszące przez pryzmat jego możliwości a nie ograniczeń.

³² Z. Sękowska, dz. cyt., s. 112.

³³ W. Hemmerling, *Zabawa w nauczaniu początkowym*, Warszawa 1984, s. 11.

³⁴ B. Szczepankowski, dz. cyt., s. 77.

³⁵ S. Prillwitz, *Język, komunikacja i zdolności poznawcze niesłyszącego*, Warszawa 1996, s. 6.

Bibliografia

- Eckert U., *Problemy wczesnego diagnozowania, poradnictwa i kształcenia integracyjnego dzieci z wadą słuchu*, [w:] Rakowska A., Baran J. (red.), *Dylematy pedagogiki specjalnej*, Kraków 2000.
- Gałkowski T., Kaiser-Grodecka I., Smoleńska J., *Psychologia dziecka głuchego*, Warszawa 1978.
- Gałkowski T., Stawowy-Wojnarowska I., *Wychowanie dzieci głuchych w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1990.
- Gunia G., *Pomoc i poradnictwo rodzinie dziecka z wadą słuchu*, [w:] S. Mihilewicz (red.), *Dziecko z trudnościami w rozwoju*, Kraków 2001.
- Gunia G., *Wpływ postaw rodzicielskich na proces adaptacji dzieci z wadą słuchu do warunków szkoły*, [w:] M. Chodkowska (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, socjalizacja i rehabilitacja*, Lublin 1995.
- Hemmerling W., *Zabawa w nauczaniu początkowym*, Warszawa 1984.
- Klaczak M., *Praca z dzieckiem z dysfunkcją słuchu*. [w:] Klaczak M., Majewicz P. (red.), *Diagnoza i rewalidacja indywidualna dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Kraków 2006.
- Korzon A., *Organizacja poradnictwa dla rodziców dzieci z wadą słuchu*, [w:] Dykcik W., Szychowiak B. (red.), *Nowatorskie i alternatywne metody w terapii i praktyce pedagogiki specjalnej*, Poznań 2001.
- Korzon A., *Postawy społeczno-moralne młodzieży głuchej*, Kraków 1982.
- Korzon A., *Rola matki w rozwoju kompetencji językowej dziecka z wadą słuchu*, [w:] Baran J., Mikrut A. (red.), *Umiejętności komunikacyjne osób z niepełnosprawnością. Teoria, diagnoza, wspomaganie*, Kraków 2007.
- Kosakowski Cz., *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Toruń 2003.
- Kosmala J., *Pomoc rodzinie dziecka z wadą słuchu jako podstawowy element oddziaływań w procesie wczesnej interwencji*, „Audiofonologia” 2002, Tom XXI.
- Kowaluk M., *Wychowanie słuchowe jako czynnik umożliwiający integrację społeczną osób niedosłyszących*. [w:] Osik A., Wojnarska A. (red.), *Wspomaganie rozwoju*, Lublin 2001.
- Krakowiak K., *Fonogesty jako narzędzie formowania języka dzieci z uszkodzonym słuchem*, T. 9, Lublin 1995.
- Kurkowski Z. M., *Lateralizacja słyszenia, a implanty ślimakowe*, [w:] „Audiofonologia” Tom IX, 1996.
- Löwe A., *Wychowanie słuchowe. Historia – metody – możliwości*, Warszawa 1995.
- Perier O., *Dziecko z uszkodzonym narządem słuchu*, Warszawa 1992.
- Pietrzak W., *Dzieci z wadą słuchu*, [w:] Obuchowska I. (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, Warszawa 1995.
- Plutecka K., *Kompetencje zawodowe surdopedagoga z wadą słuchu*, Kraków 2006.
- Prillwitz S., *Język, komunikacja i zdolności poznawcze niesłyszącego*, Warszawa 1996.
- Rakowska A., *Jak porozumiewają się dzieci niesłyszące z osobami słyszącymi*, Kraków 2000.
- Rosier H., *Wychowanie słuchowe*, Seria: Zaburzenia słuchu nr 2, Warszawa 1997.
- Sakowicz-Bobryko A., *Podmiotowa rola rodziców w edukacji integracyjnej uczniów z wadą słuchu*, [w:] *Wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Lublin 2001.

-
- Sękowska Z., *Pedagogika Specjalna. Zarys*, Warszawa 1982.
- Szczepankowski B., *Niesłyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównanie szans*, Warszawa 1999.
- Tomaszewski P., *Głuchota a zaburzenia zachowania dziecka: wyzwanie dla rodziców słyszących*, [w:] Pisula E., Danielewicz D. (red), *Rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością*, Gdańsk 2007.
- Tomaszewski P., *Rozwój emocjonalno-społeczny i kształtowanie się osobowości dziecka głuchego*, „Audiofonologia” Tom XII, 1998.
- Twardowski A., *Sytuacja rodzin dzieci niepełnosprawnych*, [w:] Obuchowska I. (red.), *Dziecko niepełnosprawne w rodzinie*, Warszawa 1995.
- Zalewska M., *Psychologiczne aspekty stwierdzenia głuchoty u dziecka*, [w:] Pisula E., Rola J. (red.), *Wybrane problemy psychologicznej diagnozy zaburzeń rozwoju dzieci*, Warszawa 1995.